

DIA 1 - De Duivelse Doerak – Criminaliteit in Friesland

Presentatie Tentoonstelling Duivelse Doerak Vrijdag 7 februari 15:00 Burgum

Goedemiddag allemaal en welkom bij de tentoonstelling getiteld: *“De Duivelse Doerak - Criminaliteit in Friesland”*.

Mijn naam is Bregje Nanhekhan-Veltman en ik ben criminoloog. Willem Helfrich heeft mij gevraagd om hier wat te vertellen vanuit criminologische invalshoek. Ik ben werkzaam als criminoloog bij een particulier onderzoeksbureau. Als u vragen heeft, stel ze gerust.

Bregje Nanhekhan-Veltman

DIA 2 - Betekenis 'Doerak'

Betekenis 'doerak'
doe·rak (*de; m/v/x; meervoud: doeraks, doerakken*) **1** (*vnl. liefkozend*) deugniet
van Dale

Doerak – *доурак* – درهاک

Bregje Nanhekhan-Veltman

DOERAK

Toelichting van de titel: “De Duivelse Doerak - Criminaliteit in Friesland”.

“Doerak”: vermoedelijk een leenwoord uit het Russisch en betekent domkop of dwaas. In het Nederlands betekent doerak liefkozend een deugniet. En dat terwijl wij het over serieuze boeven gaan hebben. Wellicht stamt het woord “doerak” dan toch uit het oud Maleis, waarin “durhaka” “opstandig” betekent. Het duivelse van de Doerakken moge overigens voor zich spreken.

Betekenis 'criminologie'
cri·mi·no·lo·gie (de; v) **l**eer van de
criminaliteit
van Dale

Bregje Nanhekhan-Veltman

En dan nu een toelichting van mijn vakgebied. Voor de één zal de criminologie namelijk een bekende wetenschap zijn, en voor de ander wellicht totaal onbekend. Vooral voor die laatste categorie zal ik de wetenschap van de criminologie beknopt toelichten. De criminologie is een relatief jonge gedragswetenschap waarin criminaliteit, crimineel gedrag en het strafrechtelijk systeem bestudeerd worden. Binnen deze multidisciplinaire wetenschap worden inzichten uit de sociologie, psychologie, antropologie, economie en het recht gecombineerd om te begrijpen waarom mensen misdaden plegen, hoe criminaliteit kan worden voorkomen en hoe samenlevingen ermee omgaan. Criminologen vergaren wetenschappelijke kennis om bij te dragen aan een effectievere en humanere aanpak van criminaliteit.

DIA 4 – Appels met peren vergelijken

Bregje Nanhekhan -Veltman

Criminaliteit is veranderlijk over tijd en plaats. En dit maakt de criminologie een zeer dynamisch vakgebied. Oude strafbaarstellingen worden geschrapt uit het wetboek van strafrecht (decriminalisering) en nieuwe strafbaarstellingen worden toegevoegd (criminalisering). En juist daardoor kun je voorvallen die variëren in tijd en plaats niet zonder meer met elkaar vergelijken. Neem bijvoorbeeld een vergelijking van het aantal moordzaken. In de middeleeuwen werd zelfmoord juridisch gezien als moord beschouwd en religieus veroordeeld. In de praktijk kon dit bijvoorbeeld betekenen dat de zelfmoordenaar geen christelijke uitvaart kreeg of dat zijn bezittingen in beslag werden genomen. Eventuele gezinsleden werden aan de bedelstaf toegevoegd. Tegenwoordig is bij zelfmoord geen sprake van juridische consequenties voor de persoon in kwestie. Door uiteenlopende definities, registratiemethoden en onderliggende normen is een directe vergelijking van het aantal moordzaken in de middeleeuwen en het heden problematisch en nietszeggend. Dan worden in feite appels met peren vergeleken.

Rolboeken

Periode: 18-10-1838 t/m 31-12-1839

Case number	Number	Description	Category	Date	Notes
33	1	De... (handwritten)
34	1	De... (handwritten)
35	1	De... (handwritten)
36	1	De... (handwritten)
37	1	De... (handwritten)
38	1	De... (handwritten)
39	1	De... (handwritten)
40	1	De... (handwritten)

Bregje Nanhekan-Veltman

Om een beeld te schetsen van de historie van criminaliteit in Friesland neem ik u mee in de criminaliteitsstatistieken van de 19e eeuw. Dank aan mijn vader Wilbert Veltman voor het helpen doorzoeken en uitzetten van deze data. De data is afkomstig uit zogeheten “rolboeken” van de Arrondissementsrechtbank Leeuwarden. Een rolboek is een overzicht van strafzaken in een bepaalde regio en periode.

De rolboeken zijn digitaal toegankelijk via www.allefriezen.nl. De gekozen periode loopt van 18-10-1838 t/m 31-12-1839. Dit betreft in totaal 336 strafzaken en 402 beklagden. Ik hoor u al denken: waarom is gekozen voor deze specifieke periode? Op 18-10-1838 diende de eerste strafzaak in het nieuwe Arrondissement Leeuwarden. En om het enigszins behapbaar te houden stop ik bij 31-12-1839. Bovendien heb ik als kersverse moeder onvoldoende tijd gehad om er nóg verder in te duiken.

DIA 6 – Rolboek ingezoomd

Order nummer	Nr. van het Parket	Namen der Partijen	Aard van het misdrijf	Dag van diening	Aanmerkingen
83	1	L. de Minister van Financiën, ter vervolging en voort- zetting van de Haar Beslissing gewaande van Pöndland c. v. de Doeweilbertens Hellinga te Amsterdam.	Voorsanden hetten van Kleusen met voorlezen van waarsaamrecht.	3 Januarij	17 Jan. 1819. Gedacht. A. v. p. 10.
84	1	De Lijpde G. v. de c. v. de Dijk van der Meer te Wijnst.	1819	0	17 Jan. 1819. Gedacht. A. v. p. 10.

Bregje Nanhekhan-Veltman

1e kolom: Ordernummer: volgnummer.

2e kolom: Nr. van het Parket: daar is meer te vinden over de strafzaak.

3e kolom: Namen der Partijen: de eiser (meestal de Officier bij de Arr.rechtbank, of de Minister van Financiën) contra de beklaagde. Van de beklaagde wordt bijna altijd alléén de naam en de woonplaats genoemd.

4e kolom: Aard van het misdrijf: daarover meer op de volgende dia.

5e kolom: Dag van diening

6e kolom: Aanmerkingen: de beslissing: de straf, afzien van rechtsvervolging, uitstel, e.d.

Aard misdrijf, Arr. Lw. 1838-1839

Aard van het misdrijf	Aantal	%
Mishandelingen	62	18,5%
● Diefstal	56	16,7%
● Voorhanden hebben van onherijkte maten en/of gewigten	50	14,9%
Beleedigen e.d.	16	4,8%
Voorhanden hebben van geslagt beest zonder behoorlijk waardeermk of van meel zonder billet	14	4,2%
● Opligting	12	3,6%
Verzuim van aangave voor de personeele belasting (paard, personeel)	12	3,6%
● Houden van ongeoorloofde godsdienstige bijeenkomsten	10	3,0%
● Laten los lopen van eenen hond, verboden in Harlingen	10	3,0%
● Bedelarij	9	2,7%
Laster e.d.	7	2,1%
Verwonding e.d.	7	2,1%
● Verzuim van aangave voor de nationale militie	6	1,8%
Lagen grond te hebben doen verveen binnen den afstand van 50 el: van de publieke weg	5	1,5%
Diversen (minder dan 5x)	60	17,9%
Totaal aantal strafzaken	336	100,0%

Bregje Nanhekhan-Veltman

Zie hier een overzicht van de aard van de misdrijven waarvoor men terechtstond.

- Diefstal: komt heel vaak voor en werd streng bestraft, meestal een celstraf plus een geldboete. De derde categorie van boven kwam ook vaak voor. “Het voorhanden hebben van onherijkte maten en/of gewigten.” Dit hield in dat een winkelier producten verkocht m.b.v. inhoudsmaten of gewichten die niet op tijd geijkt waren. Dat was te controleren aan de hand van het ijkmerk plus een jaartal. Een ambtenaar ging hiervoor ter controle op één dag veel winkels af, met name in steden. Kennelijk was het geregeld kassa voor de staatskas.
- Ook Opligting werd hard aangepakt.

- De staatsgodsdienst was Nederduits gereformeerd/Nederlands hervormd. Het organiseren van andere godsdienstige bijeenkomsten was verboden. Pas met de Grondwet van Thorbecke in 1848 kwam er godsdienstvrijheid.
- In Harlingen mocht je geen honden los laten lopen.
- Bedelarij kwam ook regelmatig voor (in latere periode veel vaker). Een boete was bij deze arme sloebers zinloos, dat werd meestal een celstraf van 14 dagen, steeds vaker gevolgd door een verplicht verblijf in een Bedelaarsgesticht in Drenthe.
- Verzuim opgave nationale militie: *de Wet op de Nationale Militie bepaalde dat jongens in het jaar dat ze 19 jaar werden, moesten worden opgegeven voor de dienstplicht. Op iedere 100 inwoners moest één militielid worden aangewezen. Dat gebeurde door loting. Ouders die hun zoon niet opgaven waren strafbaar. (ze konden ook zorgen voor een “nummerverwisselaar”, een remplaçant).*

DIA 8 – Oordeel, Arr. Lw. 1838-1839

Oordeel, Arr. Lw. 1838-1839

Uitspraak	Aantal	%
● Celstraf én geldboete	58	14,4%
● Alleen celstraf	120	29,9%
● Alleen geldboete	150	37,3%
Geabsolveerd*	47	11,7%
Geroyeerd	9	2,2%
Gecondemneerd in de kosten**	7	1,7%
Niet duidelijk	11	2,7%
Totaal aantal personen	402	100,0%

* Ontslag van rechtsvervolging

** Veroordeeld

In de tabel is zichtbaar dat de geldboete in deze periode het vaakst werd opgelegd, maar liefst 150 keer. Enkel celstraf werd met 120 keer iets minder vaak opgelegd. 58 personen kregen zowel een celstraf als een geldboete opgelegd.

DIA 9 – Cel en boete, Arr. Lw. 1838-1839

Cel en boete, Arr. Lw. 1838-1839

	Aantal personen	Gemiddeld	
		# mnd.	Bedrag
"Celstraf" + "Celstraf én Boete"	178	5,95	
"Boete" + "Celstraf én Boete"	208		fl. 38,18

Bregje Nanhekhon-Veltman

In de onderzochte periode kregen 178 personen een celstraf opgelegd en die bedroeg gemiddeld een kleine zes maanden. 208 personen kregen een geldboete van gemiddeld ruim 38 gulden opgelegd.

Ter vergelijking: Een arbeider in Friesland verdiende destijds zo'n 75 cent per dag. Voor een boete van 10 gulden moest hij dus ongeveer 13 dagen werken, zo'n beetje een half maandsalaris.

DIA 10 – Cel M/V, Arr. Lw. 1838-1839

M/V, Arr. Lw. 1838-1839

Geslacht	Beklaagden		Celstraf			
	Aantal	%	Aantal	% gestraft	% van Tot.	Gem.
Mannen	337	● 83,8%	145	43,0%	● 81,5%	● 6,7 mnd
Vrouwen	57	14,2%	30	52,6%	16,9%	● 2,8 mnd
Niet duidelijk	8	2,0%	3	37,5%	1,7%	0,4 mnd
Totaal	402	100,0%	178	44,3%	100,0%	6,0 mnd

Bregje Nanhekhon-Veltman

En dan nu de verhouding man-vrouw in de onderzochte data.

Ook in deze tijd hadden mannen een veel groter aandeel in de misdaad (ca. 84%). Van de 57 vrouwen in deze tabel waren er ten minste 13 weduwe. Wellicht zagen zij zich genoodzaakt om het criminele pad te bewandelen na het wegvallen van de kostwinner. Ruim 80% van de personen die veroordeeld werd tot een celstraf was man. Ook vandaag de dag maken mannen veruit het grootste deel uit van de gevangenispopulatie. Vrouwen kregen gemiddeld een kortere celstraf opgelegd dan mannen. Dat is nu nog steeds zo.

Duur celstraf, Arr. Lw. 1838-1839

Duur celstraf	Eenheid	Aantal	%
60	maand	7	3,9%
36	maand	1	0,6%
30	maand	2	1,1%
24	maand	3	1,7%
18	maand	1	0,6%
12	maand	23	12,9%
6	maand	11	6,2%
3	maand	13	7,3%
2	maand	5	2,8%
6	week	1	0,6%
1	maand	41	23,0%
14	dag	26	14,6%
8	dag	15	8,4%
6	dag	8	4,5%
5	dag	8	4,5%
3	dag	9	5,1%
2	dag	2	1,1%
1	dag	2	1,1%
Totaal		178	100,0%

Bregje Nanhekan-Veltman

Het grootste deel van de opgelegde gevangenisstraffen in de onderzochte periode is korter dan zes maanden, dat is nu nog zo.

Saillant detail: twee van de personen die tot 60 maanden detentie veroordeeld waren, kregen daarnaast ook de hoogst tegengekomen boete van 1500 gulden opgelegd. Het delict: oplichting.

Criminele families kanton Bergum 1838-1844

Veroordeelde	Wpl.	Aard van het misdrijf
Meer, <u>Durk</u> van der	Wijns	Bezit van vlees niet voorzien van waardeermek
Meer, Jan <u>Durks</u> van der	Wijns	Mishandeling
Boer, <u>Binne Tjeerds</u> de	Kooten	Mishandelingen
Boer, <u>Jelle Tjeerds</u> de	Kooten	Mishandelingen
Boer, <u>Jelle Tjeerds</u> de, arbeider	Kooten	Mishandelingen
Boer, <u>Oebele Tjeerds</u> de	Kooten	Mishandelingen
Boer, <u>Oebele Tjeerds</u> de	Kooten	Mishandeling

Bregje Nanhekhan-Veltman

De data wijst uit dat mensen uit bepaalde families vaker in de criminaliteit terechtkomen. Let hier op de namen “Durk” en “Jan Durks”, vader en zoon. En verder de broers Binne, Jelle en Oebele. Ook zie je hier recidive.

Deviant gedrag zoals geweld en criminaliteit concentreert zich in bepaalde families. De intergenerationele overdracht van criminaliteit kan generaties lang doorgaan.

Opvallende zaken

Opvallende zaken

- Het voorhanden hebben van te veel buskruit
- Illegaal maken van vuurwerk
- Uitoefenen geneeskunst zonder bevoegdheid
- Afbreken boompje
- Diefstal schoenen
- Illegaal geven van lager onderwijs
- Opdelven van een os
- Beledigen van agent van politie in functie
- Illegaal verkopen van loterijbriefjes

Opvallende zaken die minder vaak voorkwamen

- Het bezitten van meer dan 6 pond buskruit.
- Het maken van vuurwerken op eene plaats welke niet door de regering was aangewezen,
- Beide zaken beboet met maar liefst 500 gulden. Waarschijnlijk door brandgevaar in huizen die destijds dicht op elkaar stonden.
- Het uitoefenen van een tak der geneeskunst zonder bevoegdheid.
- Het afbreken van een boompje (ontslagen van rechtsvervolging).
- Diefstal van een paar schoenen: 6 maanden celstraf
- Het geven van lager onderwijs zonder de vereischte admissie: geldboete f 50,-

Bregje Nanhekhan-Veltman

- Het opgraven van een os die op last van de regering was begraven.
- Beledigingen aan eenen agent van Policie tijdens de uitoefening van deszelfs functien, boete van 100 gulden (voor een arbeider!)
- Het verkoopen en debiteren van loterijbriefjes, zonder de vereischte admissie: boete van 1500 gulden!

DIA 14 – Kanton Bergum vs. Arr. Leeuwarden

Kanton Bergum vs. Arr. Leeuwarden

Gebied	Periode	Aantal beklaagden	Celstraf			Geldboete			% met	
			Aantal	Gem.	Max.	Aantal	Gem.	Max.	Celstraf	Boete
Arr. Leeuwarden	1838 t/m 1839	402	178	• 6,0 mnd	60 mnd	208	• fl. 38,18	fl. 1500	44,3%	51,7%
Kanton Bergum	1838 t/m 1844	129	60	• 2,4 mnd	24 mnd	48	• fl. 17,55	fl. 100	46,5%	37,2%

Bregje Nanhekhan-Veltman

Het kanton Bergum bestond uit de grietenijen (bestuursgebieden) Achtkarspelen en Tietjerksteradeel. Het was één van 7 kantons binnen het Arr. Leeuwarden. Om voor dit kanton aan wat méér zaken te komen was een langere periode nodig.

De gemiddelde celstraf en boete liggen in het kanton Bergum beduidend lager dan in arrondissement Leeuwarden. Net als het percentage beklagden dat in Bergum een boete kreeg. Dit zal de Bergumers deugd doen, maar is dit terecht? Ik ben benieuwd of iemand een vermoeden heeft wat hiervoor een mogelijke oorzaak is. [eventueel interactief]

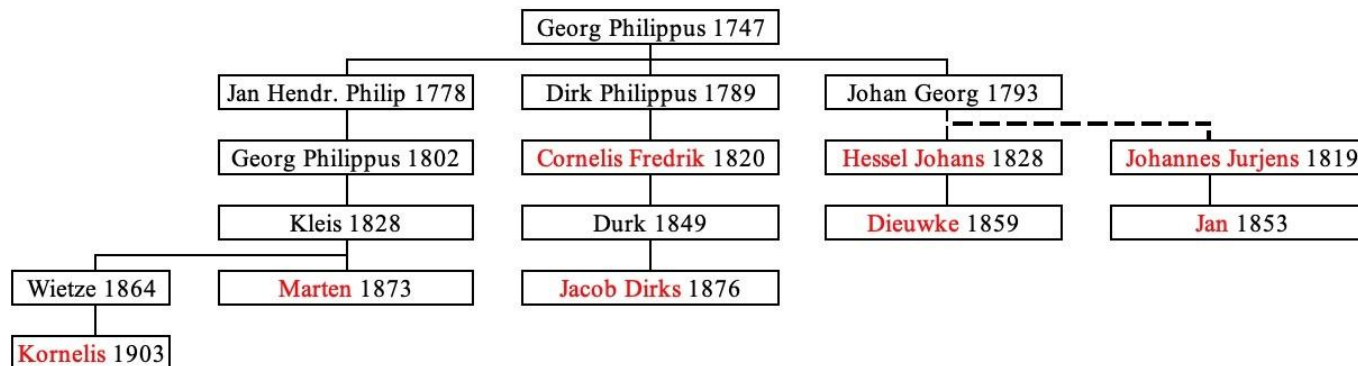
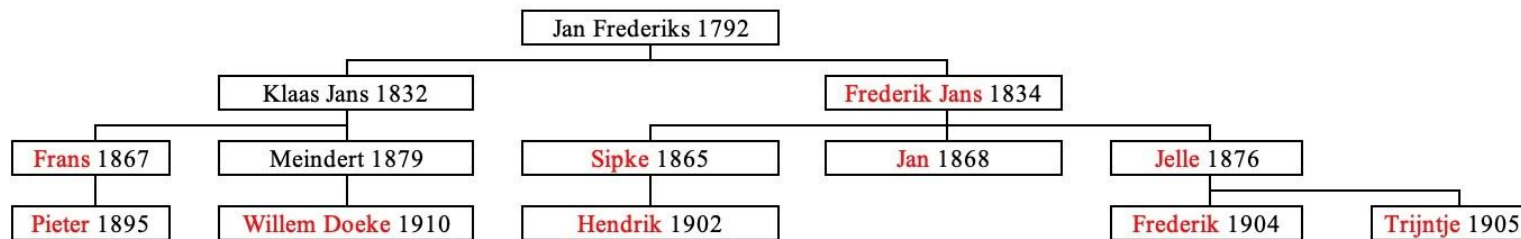
► Het kanton Bergum kent kleinere plaatsen dan het arrondissement Leeuwarden waaronder de steden Leeuwarden, Dokkum en Harlingen. In steden komt meer criminaliteit voor. Dit kan onder andere komen door de grotere bevolkingsdichtheid, meer anonimiteit en minder sociale controle dan in dorpen.

Daarnaast waren recidivisten vaak al gedetineerd in het “Huis van Opsluiting en Tuchtiging” in Leeuwarden en wordt hun eigenlijke woonplaats niet genoemd.

DIA 15 – Families Helfrich/Helvrich

Families Helfrich/Helvrich

Rood: beklagde bij Arrondissementsrechtbank Friesland

In de rolboeken van Friesland kwamen 25 strafzaken naar voren waarin een “Helfrich” beklaagd werd. De oudste strafzaak diende in 1846, de meest recente in 1932. Twee van hen kregen 3 maanden cel opgelegd, de anderen werden lichter bestraft. Helfrich’s lijken op basis hiervan niet de zwaarste criminelen. Het betreft in totaal 18 verschillende personen waarvan enkele recidivisten.

Dit is een mooi voorbeeld van intergenerationele criminaliteit.

DIA 16 - Heden

Heden

Bregje Nanhekhan-Veltman

En dan nu naar het heden. Het heden is de geschiedenis van de toekomst. Ontwikkelingen zoals cybercrime zorgen voor een geheel nieuwe wending binnen het strafrecht. Uit onderzoek blijkt dat 42% van de slachtoffers van criminaliteit in Nederland te maken heeft met online criminaliteit, en 58% met traditionele criminaliteit. Dit komt dus steeds dichterbij elkaar te liggen.

Afsluitend

Bregje Nanhekhan-Veltman

Criminaliteit is veranderlijk. Net als onze normen en waarden. Wat hoogstwaarschijnlijk niet zal veranderen, is de aanwezigheid van criminaliteit: dit lijkt van alle tijden.

Bedankt voor uw aandacht.